Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης

Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης
ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ 21ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Μαρία Χατζημιχάλη-Παπαλιού

επιλογές

II-000000006415

Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία
του αφιερώματος ΜΑΡΙΑ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ-ΠΑΠΑΛΙΟΥ – ΕΠΙΛΟΓΕΣ
που διοργανώθηκε στο πλαίσιο
του 5ου ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ – ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ
το οποίο πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη
από 28 Φεβρουαρίου – 9 Μαρτίου 2003.

Καλλιτεχνική Διεύθυνση : Δημήτρης Εϊπίδης
Συντονισμός αφιερώματος : Δημήτρης Κερκινός
Επιμέλεια κειμένων – έκδοσης : Δημήτρης Κερκινός
Σχεδίαση : Espresso Society Studio
Παραγωγή εντύπου : Αρχέτυπο α.ε.β.ε.

© 2003, Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης

Εκδόσεις Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης
Κ. Παπαρηγοπούλου 40 114 73 Αθήνα
Τηλ. : 210-645 3669 Fax : 210-644 8143
Πλατεία Αριστοτέλους 10 546 23 Θεσσαλονίκη
Τηλ. : 2310-378400 Fax : 2310- 285759
e-mail: info@filmfestival.gr www.filmfestival.gr
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Το μικρό αφιέρωμα του 5ου Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης – Εικόνες του 21ου Αιώνα σε Έλληνες ντοκιμενταρίστες έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό, καθώς το έργο τους αν και έχει παρουσιαστεί στην τηλεόραση, δεν έχει προβληθεί σχεδόν καθόλου στις κινηματογραφικές αίθουσες.

Η Μαρία Χατζημιχάλη-Παπαλιού έκανε την δυναμική της εμφάνιση στο ντοκιμαντέρ το 1977 με τον *Αγώνα των τυφλών*, μια ταινία κοινωνικής καταγγελίας και προβληματισμού με την οποία στρατεύθηκε στο πλευρό των τυφλών και του αγώνα τους. Με το ίδιο πνεύμα έκανε την σειρά των *Γυναικείων Πορτραίτων*, όπου κατέγραψε την γυναικεία φωνή συνδέοντας τις ατομικές περιπτώσεις με την γενικότερη κατάσταση της γυναίκας την εποχή εκείνη στη χώρα μας. Στη συνέχεια θα καταπιαστεί με το ιστορικό ντοκιμαντέρ, όπου θα καταγράψει μια σειρά από τόπους (Λυκία, Μακεδονία, Ήπειρος, κ. ά) συνδυάζοντας το οδοιπορικό με τον λόγο των ιστορικών - αλλά και με άλλα θέματα, όπως το οικολογικό πνεύμα της ορθοδοξίας ή τον σωκρατικό λόγο.

Η παρουσίαση ενός ενδεικτικού μέρους της δουλειάς της, από το Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης – Εικόνες του 21ου Αιώνα, έχει ως στόχο να δώσει την ευκαιρία στους θεατές μας να γνωρίσουν και να απολαύσουν στην μεγάλη οθόνη βραβευμένες, σε Ελλάδα και εξωτερικό, ταινίες της.

Δημήτρης Εϊπίδης

Αναζητώντας την αυτογνωσία

Μια συνέντευξη της Μαρίας Χατζημιχάλη-Παπαλιού στον Δημήτρη Κερκινό

Κατά αρχάς, θα ήθελα να μου πείτε τι ήταν αυτό που σας έκανε να στραφείτε από την παραγωγή ταινιών στη σκηνοθεσία ντοκιμαντέρ.
Εκείνο που πάντα με ενδιέφερε ήταν ο χώρος του κινηματογράφου. Ήδη πριν να δραστηριοποιηθούμε με τον άντρα μου, τον Γιώργο Παπαλιό, στον τομέα της παραγωγής ταινιών (γιατί, όπως θα θυμάστε, χρηματοδοτήσαμε πολλές ταινίες του νέου ελληνικού κινηματογράφου, σε μια εποχή που το κράτος δεν ενίσχυε ακόμα την τέχνη αυτή), εγώ είχα κάνει τις πρώτες σκηνοθετικές μου απόπειρες. Την απόφαση να γυρίσω μια δική μου ταινία μεγάλου μήκους την πήρα κάποια χρόνια αργότερα, όταν είχα αποκτήσει την απαραίτητη πείρα μέσα από την τριβή μου με το χώρο της παραγωγής, κυρίως κάποια τεχνικά εφόδια, κι όταν αισθάνθηκα ότι έχω κάτι να πω.

Ποια είναι η δική σας θεώρηση για το ντοκιμαντέρ. Τι σημαίνει αυτό το κινηματογραφικό είδος για σας, ποια είναι η προσέγγισή σας και γιατί το επιλέγεται.
Όλες οι ταινίες που έχω κάνει ως τώρα είναι ντοκιμαντέρ. Το ντοκιμαντέρ είναι ένα πεδίο ανεξάντλητο, κι όχι ένας χώρος περιορισμένος και στενός, όπως νομίζουν μερικοί.
Η πραγματικότητα είναι για μένα η πρόκληση. Υπάρχουν πολλοί τρόποι να μιλήσεις για την πραγματικότητα, κι ο καθένας διαλέγει εκείνον που βρίσκεται πιο κοντά στην ιδιοσυγκρασία του. Το ντοκιμαντέρ έχει αμεσότητα, γιατί σεναριογράφος είναι ουσιαστικά η ίδια η ζωή. Με γοητεύει το άμεσο, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι δεν παίρνω θέση. Το ντοκιμαντέρ δεν είναι κάτι μονοδιάστατο, όπως βέβαια δεν είναι κάτι μονοδιάστατο ο κινηματογράφος μυθοπλασίας. Το ένα είδος αντλεί από το άλλο και το επηρεάζει. Υπάρχουν ντοκιμαντέρ που κρύβουν έναν πολύ οργανωμένο μύθο και ταινίες μυθοπλασίας που δανείζονται σχεδόν τα πάντα από το ντοκιμαντέρ.

Το έργο σας στο ντοκιμαντέρ χαρακτηρίζεται από μία μεγάλη γκάμα θεμάτων. Κοινωνικά, ιστορικά, οικολογικά, πνευματικά, κινηματογραφικά. Τι είναι αυτό που θεωρείται πως τα συνδέει. Πως επιλέγεται τα θέματά σας και ποια είναι η προσωπική σας επέμβαση ως δημιουργού στη πραγματικότητα ή στο θέμα που καταγράφεται.
Καταπιάστηκα με πολλά θέματα, που η ποικιλία τους μιλάει και για την ιστορική πορεία, ή καλύτερα για τα συλλογικά ενδιαφέροντα μιας εποχής, αλλά και για την προσωπική μου διαδικασία αυτογνωσίας. Από το κοινωνικό-πολιτικό ντοκιμαντέρ της δεκαετίας του '70 πέρασα στα *Πορτρέτα Γυναικών* της δεκαετίας του '80, κι εν συνεχεία στο ιστορικό ντοκιμαντέρ. Το νήμα που ενώνει όλες αυτές τις ταινίες είναι η αγάπη για τη ζωή, που συχνά εκφράζεται σαν διαμαρτυρία: για την κοινωνική συνθήκη, για τη γυναικεία καταπίεση, για την ιστορική μνήμη που απειλείται. Με τις ταινίες μου θέτω ερωτήματα σχετικά με μένα και την πραγματικότητα, με μένα και τον άλλον, με μένα και τη ματαιότητα ή την ελπίδα. Τα θέματά μου είναι συχνά πονεμένα. Ίσως γιατί ο πόνος έχει μεγαλύτερο μερίδιο στη ζωή απ' ό,τι η χαρά, ίσως γιατί είμαι κι εγώ πιο ευαίσθητη στον πόνο.

Θα ήθελα να μου μιλήσετε για τα έργα σας ξεχωριστά. Το πρώτο σας ντοκιμαντέρ ήταν *Ο αγώνας των τυφλών*, ταινία ορόσημο της εποχής. Μπορείτε να μου μεταφέρεται λίγο το κλίμα που επικρατούσε τότε σε σχέση με το θέμα αυτό. Ποιος ήταν ο αντίκτυπος της ταινίας σας;

Η πρώτη μου ταινία, *Ο Αγώνας των Τυφλών*, ήταν μια μορφή άμεσου κινηματογράφου. «Με την κάμερα στο χέρι», παρακολούθησα την εξέγερση μιας περιθωριακής ομάδας μέσα στο αγωνιστικό κλίμα της μεταπολίτευσης. Η ταινία αυτή, μέσα από τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν στη διάρκεια των γυρισμάτων, που βέβαια καθορίστηκαν από τη διάρκεια των κινητοποιήσεων, αποτέλεσε τελικά ένα μέρος αυτού του αγώνα, ένα όπλο στα χέρια των τυφλών, και μια από τις ξεχωριστές συναντήσεις της ζωής μου. Ο αντίκτυπος της ταινίας έχει επίσης ενδιαφέρον: Από τη μια μεριά οι εξεγερμένοι, η ταινία κι εγώ γίναμε ένα μέτωπο. Απέναντί μας η εκκλησία, το κράτος, η αστυνομία. Μας χτυπούν όλους μαζί, μας τραβούν στα δικαστήρια. Από την άλλη πλευρά αναπτύσσεται μια διαλεκτική σχέση αγωνιζομένων, ταινίας και κοινού, σ' όλους τους χώρους όπου προβάλλεται η ταινία, είτε είναι φεστιβάλ κινηματογράφου, είτε κεντρική αίθουσα, είτε επαρχιακή αίθουσα προβολής. Ο κόσμος υπογράφει παντού κείμενα συμπαράστασης, τα οποία κοινοποιούνται στα αρμόδια υπουργεία. Η εμπειρία λέει πως μια πολιτική ταινία μπορεί να δώσει πληροφορίες, να αναλύσει μηχανισμούς, να βγάλει αντιθέσεις, να ασκήσει κριτική, να ευαισθητοποιήσει, ακόμα και να κινητοποιήσει τον κόσμο. Οι προβολές της ταινίας ήταν για μένα και για τους τυφλούς ανταλλαγή πολιτικής εμπειρίας.

Τι ρόλο διαδραμάτισαν τα *Γυναικεία Πορτραίτα* μέσα στα συμφραζόμενα της εποχής εκείνης στην έκφραση ενός γυναικείου κινηματογραφικού λόγου.
Σε συνεργασία και με άλλες σκηνοθέτιδες, προσπαθήσαμε να πλησιάσουμε το γυναικείο λόγο μέσα από ατομικές περιπτώσεις, ανώνυμες ή επώνυμες (μια αγρότισσα, η αγνοούμενη, Ναταλία Μελά, Μάτση Χατζηλαζάρου κ.ά.), που όμως η μία πλάι στην άλλη έφτιαχναν ένα πρόσωπο συλλογικό, αν μπορώ να το πω έτσι, ή καλύτερα μια τοιχογραφία, η γυναίκα λοιπόν στην Ελλάδα της δεκαετίας του '80. Ήταν η πρώτη φορά απ' όσο ξέρω που η τηλεόραση φιλοξένησε μια ενότητα φτιαγμένη αποκλειστικά από γυναίκες δημιουργούς.

Τα τελευταία χρόνια έχετε εστιάσει στο ιστορικό ντοκιμαντέρ. Τι είναι αυτό που σας ενδιαφέρει πίσω από τους «ιστορικούς» τόπους στους οποίους ταξιδεύετε; Μακεδονία, Ήπειρος, Λυκία.
Θα προσπαθήσω να συνοψίσω τα κοινά σημεία που συνδέουν τις τρεις βασικές σειρές, τη *Λυκία*, τη *Μακεδονία* και την *Ήπειρο*, παρ' όλο που οι διαφορές μεταξύ τους έχουν επίσης τη σημασία τους και μαρτυρούν για την εξέλιξη της ματιάς μου στο ιστορικό ντοκιμαντέρ. Κάθε ταινία είναι ένα ανεξάντλητο ταξίδι, που κανείς δεν ξέρει πόσα μπορεί να σου προσφέρει. Μέσα σ' αυτά τα ταξίδια συνάντησα ανθρώπους που κουβαλούσαν ένα λόγο κι ένα ήθος διαφορετικό, ανθρώπους που σε κοίταζαν στα μάτια και με την ευγένειά τους έκαναν καλό στην ψυχή σου. Πας κοντά τους και μαθαίνεις. Ευγνωμονώ τους τόπους και τους ανθρώπους που γνώρισα ταξιδεύοντας στην Ελλάδα. Με αφορμή τα ταξίδια αυτά γνώρισα, όπως μόνο δουλεύοντας μπορεί να γνωρίσει κανείς, τα αρχαία κείμενα. Ο λόγος έχει κεντρική θέση στις ταινίες αυτές, αλλά δεν υποτάσσεται στην εικόνα, δεν εξαρτάται από αυτήν, παρόλο που διατηρεί μαζί της ένα γόνιμο και πλούσιο διάλογο. Η εικόνα και ο λόγος προκαλούν το ένα το άλλον και αλληλοσυμπληρώνονται. Ο λόγος δεν σχολιάζει την εικόνα και η εικόνα δε σχολιάζει το λόγο. Είναι δύο οντότητες που βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση, και η ποιότητα αυτής της σχέσης είναι η κινηματογραφική γραφή. Από την

άλλη πλευρά, όταν δουλεύει κανείς με τόσο αποσπασματικά κείμενα, πρέπει να μάθει να χειρίζεται τη σιωπή, που είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο μέσα στην τέχνη. Η αφήγηση της σιωπής είναι κάτι που θέλω να συνεχίσω να το διερευνώ. Όσο πιο κοντά έρχεται κανείς με το παρελθόν, τα μνημεία, τα κείμενα, τόσο η ιστορία γίνεται κάτι ζωντανό, κάτι που ανασαίνει, σχεδόν καθημερινό. Ο λόγος των αρχαίων είναι ένας λόγος ανθρώπινος και συλλογικός. Με τη βοήθεια αυτού του λόγου σαν δημιουργός γνωρίζω καλύτερα τον εαυτό μου μέσα από την ιστορία μου, μετατρέπω κατά κάποιο τρόπο την ιστορία σε βίωμα, κι αυτό το βίωμα θέλω να το μοιραστώ με τους άλλους. Κατά βάθος με τρομάζει η απειλή της λήθης. Δημιουργώ για να θυμάμαι.

Στον *Ένας μελισσοκόμος πεθαίνει ή ο άλλος μύθος*, η μυθοπλαστική σας αφήγηση καθιστά την καταγραφή των γυρισμάτων μιας συγκεκριμένης ταινίας σε μια άλλη ιστορία. Πως δημιουργήθηκε αυτή η προσέγγιση. Την είχατε ως στόχο εξ αρχής ή σας προέκυψε στην πορεία.

Ο Άλλος Μύθος είναι μια ταινία πάνω στον *Μελισσοκόμο* του θόδωρου Αγγελόπουλου, ένας στοχασμός πάνω στην κινηματογραφική γραφή αλλά και μια ζεστή ματιά στους χώρους και στους ανθρώπους που απαρτίζουν το σύμπαν μιας κινηματογραφικής ταινίας —κυρίως τους ηθοποιούς. Μια ματιά που φέρνει στην επιφάνεια ένα μέρος από τα "ανείπωτα" μιας ταινίας —γιατί κάθε ταινία αφήνει ηθελημένα πολλά ανείπωτα.

Έχετε τίποτ' άλλο να προσθέσετε, λόγου χάρη για την ταινία σας *Δεν είσαι μόνος* ή για τη σειρά των ταινιών για τον Σωκράτη;

Το φυσικό τοπίο έχει παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο σε όλες σχεδόν τις ταινίες μου. Όταν θυμάμαι τα παιδικά μου χρόνια και τη σχέση που είχα με τη φύση, σκέφτομαι πως αυτή στάθηκε ο πρώτος μου δάσκαλος του κινηματογράφου, πως αυτή με δίδαξε το χρώμα, το φως και το σκοτάδι, το χώρο και το χρόνο, πως αυτή όξυνε την ευαισθησία μου. Η φύση είναι από μόνη της μια αξία. Δεν υπάρχει για να υπηρετεί τον άνθρωπο, και πρέπει πάση θυσία να ανακόψουμε την κούρσα της καταστροφής της. Εκείνο που χρειάζεται είναι όχι νόμοι, αλλά να αλλάξει ο άνθρωπος ήθος, να αλλάξει ριζικά τη στάση του απέναντι στο περιβάλλον. Σ' αυτό το σημείο έχουν πολλά να μας διδάξουν τα πατερικά κείμενα (πάνω στα οποία βασίστηκε η ταινία), που μας δίνουν τις αρχές για μια στάση βαθύτατου σεβασμού του ανθρώπου προς την υλική κτίση. *Και πώς η φύση, που για την απόλαυση πλάσθηκε του ανθρώπου, σε κόλαση έχει μεταβληθεί* (Γρηγόριος θεολόγος).

Τελειώνοντας θέλω να μνημονεύσω με ιδιαίτερη αγάπη τη σειρά ταινιών για τον Σωκράτη, παραγγελία του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών με τη χορηγία του τηλεοπτικού σταθμού ALPHA, επί τη ευκαιρία του Έτους Σωκράτη 2000. Αν στα καθαρά ιστορικά ντοκιμαντέρ ταξίδευα σε τόπους με οδηγό το λόγο των αρχαίων, στις ταινίες για τον Σωκράτη το ταξίδι ήταν μέσα στον ίδιο το λόγο, την άλλη μας πατρίδα.
Η ευλογία με αυτή τη δουλειά του ντοκιμαντέρ είναι ότι σε φέρνει σε επαφή με κόσμους ολόκληρους, που δε θα μπορούσες να τους γνωρίσεις αλλιώς. Είναι οι συναντήσεις της ζωής μου. Και από τη συνάντηση με τον Σωκράτη κρατάω πριν απ' όλα την εξαιρετική δύναμη και τη διαχρονικότητα της σκέψης του, καθώς και την ηθική πλευρά της, που αγγίζει το απόλυτο παραμένοντας ανθρώπινη.

Η Χατζημιχάλη - Παπαλιού για τη δουλειά της

Η τέχνη μου με φέρνει συχνά κοντά σε στιγμές εξέγερσης. Η εξέγερση είναι μια στιγμή θριάμβου στην πορεία μιας εξέλιξης, που όμως δεν σταματά εκεί. Γι' αυτό και οι ταινίες μου δεν τελειώνουν στην οθόνη. Συνεχίζονται και μετά το τέλος της προβολής.

Από την συνέντευξη της Κατερίνας Ζαροκώστα
στον *Ταχυδρόμο*, 4/1/1990

Ο Αγώνας των τυφλών*

Η φοβερή κοινωνική διάσταση του θέματος με συγκίνησε και προκάλεσε τελικά την απόφασή μου να γυρίσω ένα ντοκιμαντέρ πάνω στον αγώνα τους που θα ήταν όχι μόνο η δική μου συμπαράσταση σ' αυτόν, αλλά κύρια δικό τους μέσο για να καταδείξουν στον κόσμο την υπόθεσή τους – υπόθεση ζωής ή θανάτου – και να αγωνιστούν παραπέρα.
Οι τυφλοί βρίσκονται κάτω από την προστασία της Εκκλησίας που σκόπιμα τους αφήνει χωρίς καμία μέριμνα, έτσι ώστε ο μόνος τρόπος για να ζήσουν απομένει η ζητιανιά. Τούτη τη δυστυχία εκμεταλλεύεται η εξουσία της εκκλησίας συσσωρεύοντας τεράστιες περιουσίες (ογδόντα ακίνητα, κοντά στα δύο δισεκατομμύρια δραχμές ή 55.000.000 δολάρια) μέσα από το θεσμό της φιλανθρωπίας που βέβαια χρειάζεται ζητιάνους για να συντηρηθεί. Οι τυφλοί συμμετέχουν έτσι στην παραγωγή, όντας «μηχανές οίκτου» και εκεί πάνω γεννιέται η ταξική αντίθεση. Η φιλανθρωπία είναι βία ανθρώπου σε άνθρωπο.

***Ελευθεροτυπία*, 10/9/1977**

** Η συνέντευξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα να ασκηθεί μήνυση στον διευθυντή της εφημερίδας "Ελευθεροτυπία" κ. Σεραφείμ Φυντανίδη και την σκηνοθέτιδα Μαρία Χατζημιχάλη – Παπαλιού για καθύβριση θρησκεύματος και εξύβριση.*

Μακεδονία

Δημιουργώ σημαίνει θυμάμαι. Με τρομάζει η ιστορία χωρίς μνήμη. Για μένα, οι συλλογικές μνήμες είναι εξίσου πολύτιμες με τις προσωπικές. Η Μικρασία δεν είναι απλώς μια χαμένη πατρίδα. Είναι τρόπος ζωής και σκέψης. Ο ελληνικός πληθυσμός αριθμεί σήμερα 3.000.000 Μικρασιάτες. Και είναι αυτοί που, θες επειδή έχουν πονέσει, θες επειδή είναι από την Ανατολή, κάτι διαφορετικό έφεραν και φέρνουν στον ελλαδικό χώρο.

Από την συνέντευξη της Κατερίνας Ζαροκώστα
στον *Ταχυδρόμο*, 4/1/1990

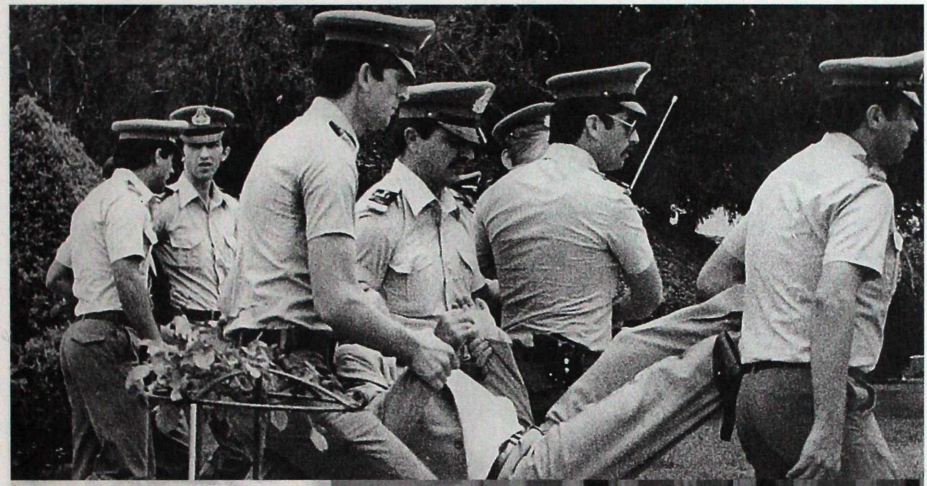

Σκηνές από τον *Αγώνα των τυφλών*.

Για μένα τα ιστορικά γεγονότα είναι κάτι ζωντανό, κάτι που ανασαίνει καθημερινά. Ο σφυγμός τους είναι σφυγμός της ζωής μας κι αυτή την εμπειρία θέλω να την μεταδώσω και την μοιραστώ με τους θεατές. (...) Πιστεύω πως το παρελθόν είναι πολλές φορές πιο πραγματικό από το παρόν, πιο σταθερό και πιο ανθεκτικό. (...) Είμαι Μικρασιάτισσα. Ο πατέρας μου γεννήθηκε στο Αϊβαλί και, παρόλο που σπάνια μιλούσε για τα μέρη του, κατάφερε να μου μεταδώσει κάτι πολύ σημαντικό που πήρε σάρκα και οστά μετά τον θάνατό του. Αναζητώντας τον και αγαπώντας τον τα βήματά μου οδηγήθηκαν από μόνα τους στη Μικρά Ασία. (...) Η πραγματικότητα είναι προκλητική και αυτή η πρόκληση ήταν που με ενέπνευσε. Μέσα στην εικόνα του πραγματικού εκείνο που γοητεύει δεν είναι η εικόνα αλλά το πραγματικό.
Και στη *Μακεδονία* βασίστηκα στον λόγο των αρχαίων συγγραφέων βάζοντας ένα στοίχημα κατά πόσο ζωντανός είναι ο λόγος αυτός μέσα στο μακεδονικό τοπίο, τι έχει να πει σε μας, κι ακόμη και στους ξένους, γιατί ας μην ξεχνάμε ότι η σειρά απευθύνεται εκ προοιμίου και σε ξένους.

Από τη συνέντευξη της Λένας Παπαδημητρίου στο *Το άλλο Βήμα*, 20/11/1994

Ήπειρος, Αρχέγονος Ελλάς

Περνώντας τα σύνορα, νιώθεις το χρόνο σταματημένο στον προηγούμενο αιώνα. Όταν βρεθήκαμε εκεί με το συνεργείο, ένα χρόνο πριν, τα γεγονότα [η πτώση του Χότζα] ήταν σε έξαρση: Ο φόβος αποτυπωμένος στα πρόσωπα των ανθρώπων, καθώς η «ελευθέρια» που πρόβαλε μπροστά τους άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου. Τα χωριά είχαν το χρώμα της εγκατάλειψης. Οι κάτοικοι που απομένουν βλέπουν τα σύνορά μας σαν το πέρασμα στην καλύτερη ζωή, την ευδαιμονία. Η ιστορία όμως είναι αποτυπωμένη στις πόλεις με τα ελληνικά ονόματα και στα εγκαταλειμμένα μνημεία. Η ιστορία είναι παρούσα σε γωνιά του τόπου.

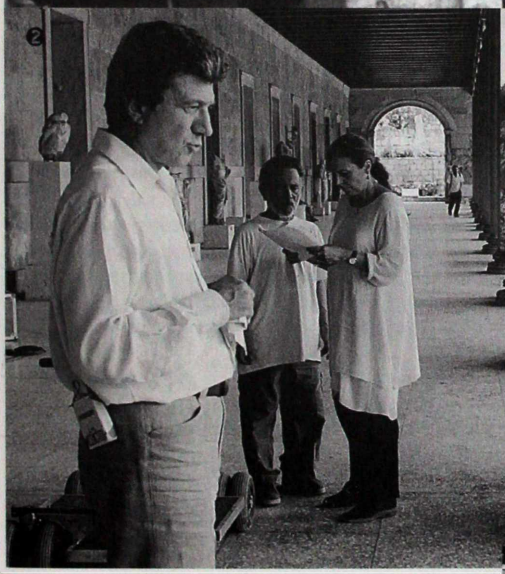

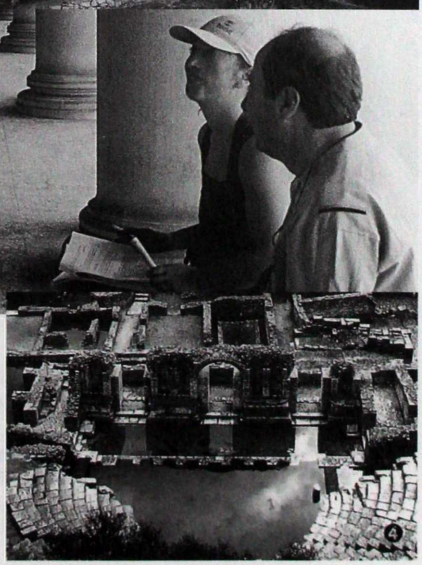

❶ Σκηνή από την *Λυκία* με τον Γιώργο Χειμωνά.

❷ Φωτό από τα γυρίσματα της σειράς *Έτος Σωκράτη* με τον Γιάννη Φέρτη.

❸ Σκηνή από την σειρά *Λυκία*.

❹ Σκηνή από την σειρά *Ήπειρος, Αρχέγονος Ελλάς*.

Η Κριτική για την Χατζημιχάλη - Παπαλιού

Ο Αγώνας των τυφλών

Ο Αγώνας των τυφλών μας εκθέτει με πληρότητα ένα κοινωνικό πρόβλημα και μας ευαισθητοποιεί. Το φιλμ παρακολουθεί τους σκληρούς αγώνες των τυφλών τα τελευταία δύο χρόνια. Το μεγάλο προσόν της Παπαλιού είναι η παρουσία της σε κάθε στιγμή του μακροχρόνιου αυτού αγώνα, που σημαίνει όχι μόνο συστηματική καταγραφή όλων των φάσεών του, αλλά και κάτι περισσότερο. Την ζωντανή συμμετοχή του ρεπόρτερ κινηματογραφιστή στη πάλη, τη θερμή παρουσία της συμπαραστάσεως με τα δικά του εύθραυστα, αλλά και τόσο δυνατά όπλα....

Γ. Μπακογιαννόπουλος. *Καθημερινή*, 8/10/77

(...) Με την ταινία αυτή της Μαίρης Παπαλιού βρισκόμαστε σε μια περίτρανη επιβεβαίωση και απόδειξη συνάμα, μιας πολύ παλιάς αρχής: πως ο κινηματογράφος έχει ατάλαντευτη ικανότητα να καταγγείλει και να επισημαίνει θέματα και γεγονότα, με τρόπο που κανένα άλλο μέσο δε μπορεί να συναγωνιστεί, τουλάχιστον σε επιβολή και δύναμη επηρεασμού. Η Μαίρη Παπαλιού κατόρθωσε, να πετύχει αυτά που σπάνια ο Τύπος μπορεί να κατορθώνει.

Το Βήμα, 4/4/1978

(...) Με το ντοκιμαντέρ της Μαίρης Παπαλιού *Ο Αγώνας των τυφλών* – που είναι και η πρώτη επίσημη εμφάνιση της σκηνοθέτιδας στο χώρο του κινηματογράφου – έχουμε και την πρώτη περίπτωση «μαχητικού ντοκιμαντέρ» στον ελληνικό κινηματογράφο. Το υλικό της ταινίας δεν είναι μια απλή περιγραφή του αγώνα των τυφλών για κοινωνική δικαιοσύνη και αξιοπρέπεια αλλά είναι το προτσές ενός αγώνα «από τα μέσα» και πως αυτό καταγράφτηκε και βιώθηκε σαν πολιτική πράξη από την σκηνοθέτιδα. Αυτή η διαδικασία και η άμεση και δημιουργική σχέση της Παπαλιού με τους τυφλούς, καθορίζει τη φυσιογνωμία της ταινίας μια και το αποτέλεσμα είναι καταγραμμένο με πολιτικό βάθος και ευαισθησία στο ίδιο το φιλμ. Έτσι, το πρόβλημα των τυφλών δεν εξετάζεται από τη μεριά ενός κριτή αλλά διερευνάται «εν τη γενέσει του»...

Ριζοσπάστης, 4/4/1978

(...) Πολύ ωραία ταινία, αν η λέξη «ωραία» δεν χτυπά άσχημα σε σχέση με το θέμα, ένα πολύ ωραίο φιλμ καταγγελίας: στρατευμένη ταινία λοιπόν και κάτι παραπάνω...

L. Marcorelles. *Le Monde*.
Αναδημοσιευμένη στην *Αυγή* από τον Μ. Δημόπουλο

Γυναικεία Πορτραίτα

Στηρίζεται σε μια θαυμάσια ιδέα: τον εντοπισμό, την επισήμανση και την περιγραφή γυναικείων χαρακτήρων ή ειδικών περιπτώσεων που αποκαλύπτουν την ιδιοσυστασία της ελληνικής κοινωνίας. Είδαμε σε ειδική προβολή μια σειρά από τα πορτραίτα αυτό που εντυπωσιάζει στην θαυμάσια γενικά δουλειά τους είναι ο επαγωγικός τρόπος που αναπτύσσεται η κάθε ξεχωριστή περίπτωση και η αριστοτεχνική μετάβαση από το ατομικό στο γενικό. Ίχνος μελοδραματισμού ή της κακώς εννοούμενης γυναικείας ευαισθησίας δεν μπλοκάρει τα θέματα ούτε παρασύρει σε περιττούς συναισθηματικούς παφλασμούς.

Αντίθετα, η στιβαρή λιτή εποικοδομητική οργάνωση του υλικού είναι το κύριο χαρακτηριστικό των περισσότερων «Πορτραίτων» (...) Ταυτόχρονα ετούτη η σειρά δείχνει να ανοίγει έναν καινούργιο δρόμο κοινωνικού προβληματισμού για την ελληνική τηλεόραση η οποία αν και ανύποπτη όπως συνήθως, επιτρέπει την άρθρωση ενός γυναικείου κινηματογραφικού λόγου.

Μ. Παπαδοπούλου. *Το Βήμα της Κυριακής*, Ιούνιος 1982

[Τα *Γυναικεία Πορτραίτα*] προσπάθησαν με διακριτικότητα, με λεπτότητα να εμβαθύνουν στα γυναικεία προβλήματα, όχι θίγοντας τα γενικά αλλά παίρνοντας μεμονωμένες περιπτώσεις από τις οποίες μπορούν να βγουν γενικά συμπεράσματα. Κι αυτό έγινε όχι «ρεπορταζιακά». Με το μικρόφωνο στο χέρι, αλλά μετά από μια στενή επαφή με τις γυναίκες που «βιβλιογραφούνται», έτσι ώστε να μιλήσουν «εκ βαθέως»

***Τα Νέα*, Ιούνιος 1982**

Είδαμε σ' ένα ημίωρο να συμπυκνώνεται μια ολόκληρη ζωή. Να καταγράφονται μέσα απ' την καθημερινότητα οι φόβοι και οι ελπίδες, τα αδιέξοδα, οι αγωνίες και οι προσπάθειες για την επιβίωση. Μέσα από το μικρά, τα καθημερινά και τα ασήμαντα είδαμε να αναδεικνύονται καθολικά φαινόμενα που συνθέτουν τη ζωή της γυναίκας σήμερα. Και ακόμα περισσότερο μέσα απ' τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ανώνυμων γυναικών είδαμε καταστάσεις ζωής αποκαλυπτικές της κοινωνίας που ζούμε.

Δ. Μανωλάκος. *TV Μικρή Οθόνη*, Μάιος 1983

Δεν είσαι μόνος

Ένα ταξίδι (...) με οικολογία και ορθοδοξία (...) υψηλής ποιοτικής αξίας, σε εντυπωσιακό βαθμό σύγχρονη και επίκαιρη, έρχεται να μας θυμίσει αξίες με μεγάλη διάρκεια.

***Έθνος*, Απρίλιος 1996**

Στις ρίζες της οικολογίας *Δεν είναι μόνος* (...) η Μαρία Χατζημιχάλη – Παπαλιού είναι αισιόδοξη παντρεύοντας τον πολιτισμό με την οικολογία, την εικόνα με ήχους της φύσης και την αρχαία Ελλάδα με τη ζωή στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις, και δημιουργεί την μαγιά για ένα ντοκιμαντέρ που ενώνει το χθες με το σήμερα.

***Καθημερινή*, Μάιος 1996**

Οικολογία και Ορθοδοξία. Ένα οδοιπορικό σε πολλούς ελληνικούς τόπους που δείχνει το φυσικό πλούτο του ελληνικού τοπίου και την αρμονική σχέση του αρχιτεκτονήματος με το φυσικό περίγυρο. Άλλωστε, οι δουλειές της ντοκιμαντερίστριας Μαρίας Χατζημιχάλη – Παπαλιού όταν διαπραγματεύονται θέματα που «μυρίζουν» ελληνικότητα, δεν «ντύνονται» απλώς για να περιφέρουν το άρωμά της, αλλά ανακαλύπτουν και αποδεικνύουν το αρχέγονο της ύπαρξης.

***Ελευθεροτυπία*, Απρίλιος, 1996**

Λυκία

Η δουλειά που έχει γίνει για να καταλήξει σ' αυτό το σύνθετο αποτέλεσμα, την παρουσίαση των τόπων και των μνημείων, δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα μόνο μιας μεγάλης επαγγελματικής ευσυνειδησίας. Είναι της σχέσης με έναν τόπο, των υπογείων δεσμών με τις εποχές και την ιστορία.

Α. Λαμπρία. *Μεσημβρινή*, Ιανουάριος 1990

Μοναδικό πραγματικά ενδιαφέρον παρουσιάζει η σειρά *Λυκία*. Με ακρίβεια στην ιστορική έρευνα και σωστή καθοδήγηση του φακού από τη σκηνοθέτιδα, αποκαλύπτεται βήμα-βήμα μια σχεδόν ανεξερεύνητη πτυχή της μακραίωνης ελληνικής ιστορίας. Σπάνιας αξίας τηλεοπτική δουλειά που ήδη έχει αναγνωριστεί στο εξωτερικό και έχει ξεκινήσει μια λαμπρή διεθνή καριέρα.

Π.Δ. *Καθημερινή*, Ιανουάριος 1990

Άριστες οι κριτικές για τη *Λυκία*. Ο Ζαν Γκαλαρ, διευθυντής στο Μουσείο του Λούβρου μίλησε για ξεχωριστό είδος τηλεοπτικής έκφρασης και πρότεινε τη προβολή όλης της σειράς στο Λούβρο. Η Κατρίν Τάσκα, Υφυπουργός Πολιτισμού, τόνισε τη σημασία της ελληνικής συμμετοχής για πρώτη φορά σ' ένα διεθνές Φεστιβάλ όπως οι Κάννες, όπου παρουσιάζονται οι καλύτερες παραγωγές όλου του κόσμου. Στην τιμητική επιστολή που έστειλε ο διευθυντής του FIPA, Χένρι Ντελό, στην ελληνίδα δημιουργό υπογραμμίζει μεταξύ άλλων: «Αποδώ και μπρος το FIPA τοποθετείται στην πρώτη γραμμή των οπτικοακουστικών εκδηλώσεων, πράγμα για το οποίο σας είμαι ευγνώμων. Ελπίζω ότι θα μπορούσε κανείς να βασίζεται στη συμμετοχή σας και να σας υποδεχτούμε στις Κάννες και την επόμενη χρονιά».

Μ. Δουκογιάννη. *Νίκη*, Ιανουάριος 1990

Όταν η *Λυκία* άρχισε να μεταδίδεται ήταν ήδη φορτωμένη με τις διακρίσεις των ξένων Φεστιβάλ. Η σκηνοθέτις με τη ζέση, το βουβό πόνο και το ενδιαφέρον να αποτυπώνει στο φιλμ τα μέρη μας στη Μικρά Ασία, με την καλή γνώση της τεχνικής, έφτιαξε μια τηλεοπτική σειρά πολύτιμη για εμάς τους Έλληνες.

Μ. Πρωτογήρου. *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, Ιανουάριος 1990

Ήπειρος, Αρχέγονος Ελλάς

Η *Ήπειρος* έχει το χάρισμα της φυσικής ομορφιάς, την σφραγίδα της ιστορίας και την αίγλη του μύθου και η σκηνοθέτις τα απλώνει όλα στα μάτια του κοινού. Κόσμημα τόσο οπτικό όσο πολιτιστικό και ιστορικό.

Ιάσων Τριανταφυλλίδης
***Αδέσμευτος Τύπος*, Φεβρουάριος 1998**

Πάντα άξια, αξιοπρόσεκτα και ευπρόσδεκτα όσα ετοίμασε και παρουσίασε η Μαρία Χατζημιχάλη – Παπαλιού. Πάντα με ειδικό λόγο, αποφασισμένο και ιδιαίτερης επιλογής, ακόμα και ως προς την αξιοποίησή της. (...) Να, λοιπόν, ακόμα μια καλή ευκαιρία για μια εναλλακτική τηλοψία (...) θεαματικό επί της θεαματικότητας.

Μ. Πετρούτσου – Α. Ανδριτσάκη
***Ελευθεροτυπία*, Μάρτιος 1998**

Η σειρά *Ήπειρος – Αρχέγονος Ελλάς* μας προσκαλεί σ' ένα γοητευτικό ταξίδι στην ιστορία όπως δείχνουν στις τέσσερις εποχές του έτους και μας μεταφέρει σε ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους που δεν είχαν κινηματογραφηθεί ποτέ ως σήμερα.

***7 Μέρες TV*, Μάρτιος 1998**

Στο ντοκιμαντέρ *Ήπειρος - Αρχέγονος Ελλάς* της Μ. Παπαλιού, η ιστορία και το οδοιπορικό δένονται άριστα.

Μαρία Παπαδοπούλου. *Τα Νέα*, Μάρτιος 1998

Βιογραφία

Η Μαρία Χατζημιχάλη – Παπαλιού γεννήθηκε στην Αθήνα και έχει καταγωγή από την Μικρά Ασία. Σε μια εποχή που το κράτος δεν ενίσχυε τον ελληνικό κινηματογράφο, ήταν μαζί με τον άνδρα της παραγωγός των ταινιών του Θόδωρου Αγγελόπουλου και των άλλων ελλήνων σκηνοθετών που δημιούργησαν τον Νέο Ελληνικό Κινηματογράφο. Μεταξύ των ταινιών που παρήγαγε συμπεριλαμβάνονται οι *Μέρες του '36* (1972) *και Ο θίασος* (1974) του Θόδωρου Αγγελόπουλου, *Τα χρώματα της Ίριδος* (1974) του Νίκου Παναγιωτόπουλου, *Δι' ασήμαντον αφορμήν* (1974) του Τάσου Ψαρρά, *Το Κιέριον* (1974) του Δήμου Θέου, *Το Μοντέλο* (1974) του Κώστα Σφήκα, *Το Κελλί Ο* (1975) του Γιάννη Σμαραγδή, *Κύπρος, η άλλη πραγματικότης* (1977) του Λ. Παπαδημητράκη, κ. ά. Ως σκηνοθέτις, η Χατζημιχάλη –Παπαλιού έκανε την εμφάνισή της το 1976 με τη βραβευμένη στο Φεστιβάλ της Θεσσαλονίκης ταινία της *Ο Αγώνας των τυφλών*, η οποία απέσπασε διακρίσεις και στο εξωτερικό, όπως σχεδόν όλες οι μετέπειτα ταινίες της. Έκτοτε, υπηρετεί με συνέπεια τον χώρο του ντοκιμαντέρ, είτε φωτίζοντας γυναικείες προσωπικότητες, όπως στα *Γυναικεία Πορτραίτα*, είτε κάνοντας διάλογο με την ιστορία. Οι σειρές με θέμα τη Δήλο/ Μύκονο, τη Λυκία, τη Μακεδονία και την Ήπειρο έχουν συμπεριληφθεί στη διδακτέα ύλη πολλών πανεπιστημίων της Ευρώπης και της Αμερικής, ενώ έχουν συμμετάσχει σε πολλά φεστιβάλ του εξωτερικού, δημιουργώντας ιδιαίτερη αίσθηση και αποσπώντας πολύ καλές κριτικές. Η προβολή τους από τα τηλεοπτικά κανάλια του εξωτερικού μετέφερε τον ελληνικό πολιτισμό στους τηλεθεατές στα τέσσερα σημεία του πλανήτη.

Φιλμογραφία

1976-1977
Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ (16mm, 90')
Β' Βραβείο καλύτερης ταινίας μεγάλου μήκους Φεστιβάλ Θεσσαλόνικης
Βραβείο καλύτερης ταινίας 1977 (Fipresci).
Επίσημη συμμετοχή στο Φεστιβάλ Καννών (Δεκαπενθήμερο των Σκηνοθετών).
Συμμετείχε και διακρίθηκε στο Διεθνές Φεστιβάλ του Μανχάιμ στη Γερμανία (1978), στο Διεθνές Φεστιβάλ του Λοκάρνο (1978) και στο Διεθνές Φεστιβάλ Ντε Πόπολι στη Φλωρεντία (1979). Η ταινία παίχτηκε επίσης στη Κύπρο, στην Ισπανία και στη Γαλλία. Κατά τη προβολή της ταινίας συγκεντρώθηκαν ανά τον κόσμο 3000 υπογραφές συμπαράστασης στον αγώνα των τυφλών, μεταξύ άλλων και από προσωπικότητες όπως οι Ζαν Πωλ Σαρτρ, Σιμόν δτε Μποβουάρ, Μισέλ Φουκώ, Υβ Μοντάν, Ρέϊ Τσάρλς, κ.ά.

1976-1979
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΣΗ ΛΑΪΚΩΝ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΩΝ (16mm)
Σειρά δώδεκα ημίωρων επεισοδίων από το αρχείο αντιπληροφόρησης για την περίοδο 1976-1979.

1982-1984
ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ (16mm)
Τηλεοπτικά ντοκιμαντέρ 30 ημίωρων επεισοδίων. Προβλήθηκαν σε διεθνή φεστιβάλ και διακρίθηκαν στο Φεστιβάλ της Φλωρεντίας το 1984.

1985
ΛΙΛΗ ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ (16mm, 50')
Ντοκιμαντέρ για τη ζωή και το έργο της γνωστής ελληνίδας ποιήτριας.

1986
Ο ΑΛΛΟΣ ΜΥΘΟΣ (16 mm, 75')
Συμμετείχε στο 27ο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, στο Διεθνές Φεστιβάλ της Βιέννης (Viennale) το 1987, στο Φεστιβάλ Καννών (1987) και στο Φεστιβάλ Καμπέρ (1987). Προβλήθηκε στην πολιτιστική κρουαζιέρα στην Μεσόγειο που οργάνωσε το γαλλικό περιοδικό Telerama. Επίσης, σε ειδικό αφιέρωμα για την σκηνοθέτιδα στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.

1986-1989
ΛΥΚΙΑ (16mm)
Σειρά 6 σαρανταπεντάλεπτων επεισοδίων. Γυρίστηκε σε είκοσι πόλεις της Λυκίας, που βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Μ. Ασίας, στη Πόδο, στο Καστελόριζο, στη Καβάλα, στην Αθήνα, στο Παρίσι, στο Λονδίνο και στην Οξφόρδη, με τη συμμετοχή Ελλήνων και ξένων κορυφαίων επιστημόνων και ακαδημαϊκών.
Συμμετείχε στο διεθνές Φεστιβάλ FIPA στις Κάννες, καθώς και στο Παγκόσμιο Συνέδριο Οπτικοακουστικών Προγραμμάτων INPUT 1990.
Επεισόδια της σειράς έχουν προβληθεί στη Γαλλική Ακαδημία Γραμμάτων και Τεχνών στο

Παρίσι, στο κέντρο Ζορζ Πομπιντού, στη Ταινιοθήκη του Παρισιού (1989), σε πανεπιστήμια της Αμερικής και της Ευρώπης (1989-1990), στο Μουσείο του Λούβρου και στο Βρετανικό Μουσείο (1991).
Η σκηνοθέτις βραβεύτηκε το 1991 για τη σειρά αυτή από την Ακαδημία Αθηνών διότι «*δια της σκηνοθετικής τέχνης την ιστορική ντε και πολιτιστικήν των Ελλήνων μνήμην άσβεστον διατηρεί*».

1992-1993
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (35mm)
Σειρά 8 επεισοδίων, διάρκειας 15'-25' το καθένα. Προβλήθηκε το 1993 στην πολιτιστική κρουαζιέρα του Εθνικού Ιδρύματος Πολιτισμού από την Societé du Palais de la Civilisation, στην έκθεση «Μακεδονία Ελληνικός Πολιτισμός» στον Καναδά, στο Μουσείο της Κοπεγχάγης, και κατ' επανάληψη από το Euronews, και συνολικά από 41 ξένα και σχεδόν όλα τα ελληνικά κανάλια. Επίσης, προβλήθηκε σε 500 Πανεπιστήμια της Αμερικής και της Ευρώπης, σε Μουσεία κα Ιδρύματα.

1995
ΔΕΝ ΕΙΣΑΙ ΜΟΝΟΣ (16mm)
Σαραντάλεπτο ντοκιμαντέρ με θέμα την ορθοδοξία και την Οικολογία, με την τιμητική συμμετοχή του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου. Η ταινία προβλήθηκε στη διάρκεια του συμποσίου «Αποκάλυψη και Περιβάλλον», σε πολλά ελληνικά και ξένα φεστιβάλ καθώς και σε πολλά ξένα πανεπιστήμια.

1996-1997
ΗΠΕΙΡΟΣ (Video, 16-9)
Σειρά 5 ημίωρων επεισοδίων. Γυρίστηκε σε περιοχές της Ηπείρου και της Αλβανίας, ορισμένες από τις οποίες δεν είχαν ποτέ κινηματογραφηθεί εξαιτίας της απομονωτικής πολιτικής του Εμβέρ Χότζα. Προβλήθηκε σε αρκετά διεθνή φεστιβάλ. Βρίσκεται στην βιβλιοθήκη πολλών πανεπιστημίων και μουσείων της Αμερικής και της Ευρώπης. Μοιράστηκε σε 700 σχολεία της Ηπείρου και της Αλβανίας, ως εποπτικό υλικό για το μάθημα της τοπικής ιστορίας.

2000-2001
ΕΤΟΣ ΣΩΚΡΑΤΗ (Video)
Σειρά από 12 δραματοποιημένα δεκάλεπτα ντοκιματέρ για τη σκέψη του Σωκράτη με την συμμετοχή κορυφαίων επιστημόνων από το διεθνή χώρο. Επίσης, μια εικοσάλεπτη ταινία για το «Βίος και Πολιτεία του Σωκράτη» σε κείμενα του καθηγητή Φάνη Κακριδή. Η σειρά αυτή γυρίστηκε με πρωτοβουλία του Διεθνούς Κέντρου Δελφών και χορηγό επικοινωνίας τον τηλεοπτικό σταθμό ALPHA με την ευκαιρία του έτους Σωκράτη 2001.

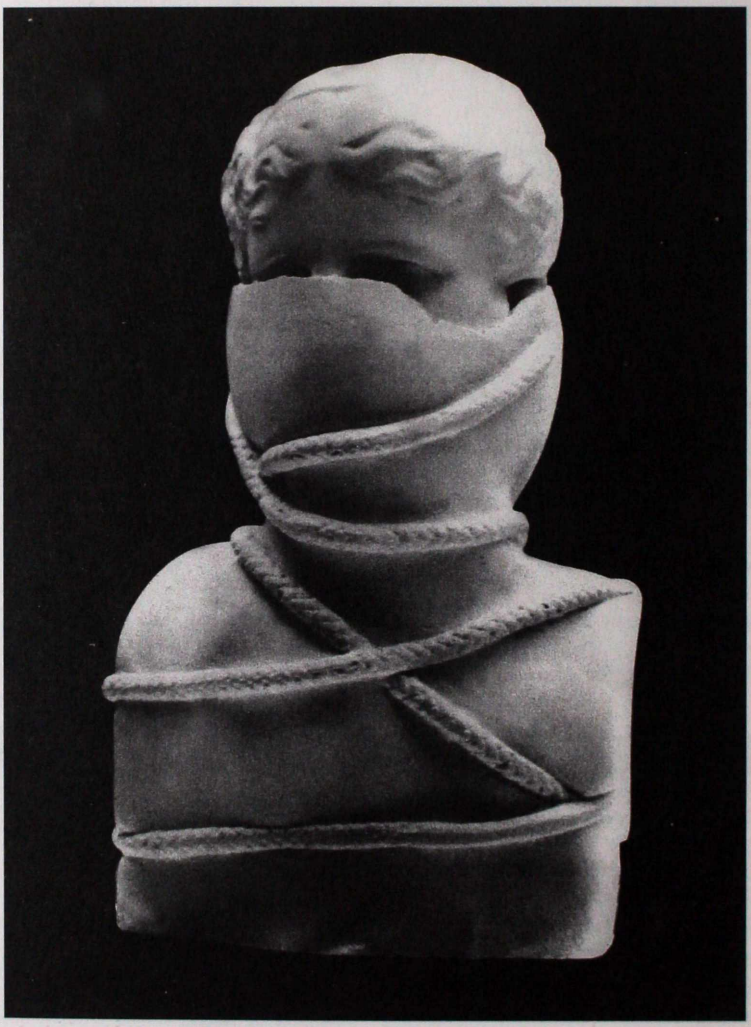

Γυναικεία Πορτραίτα

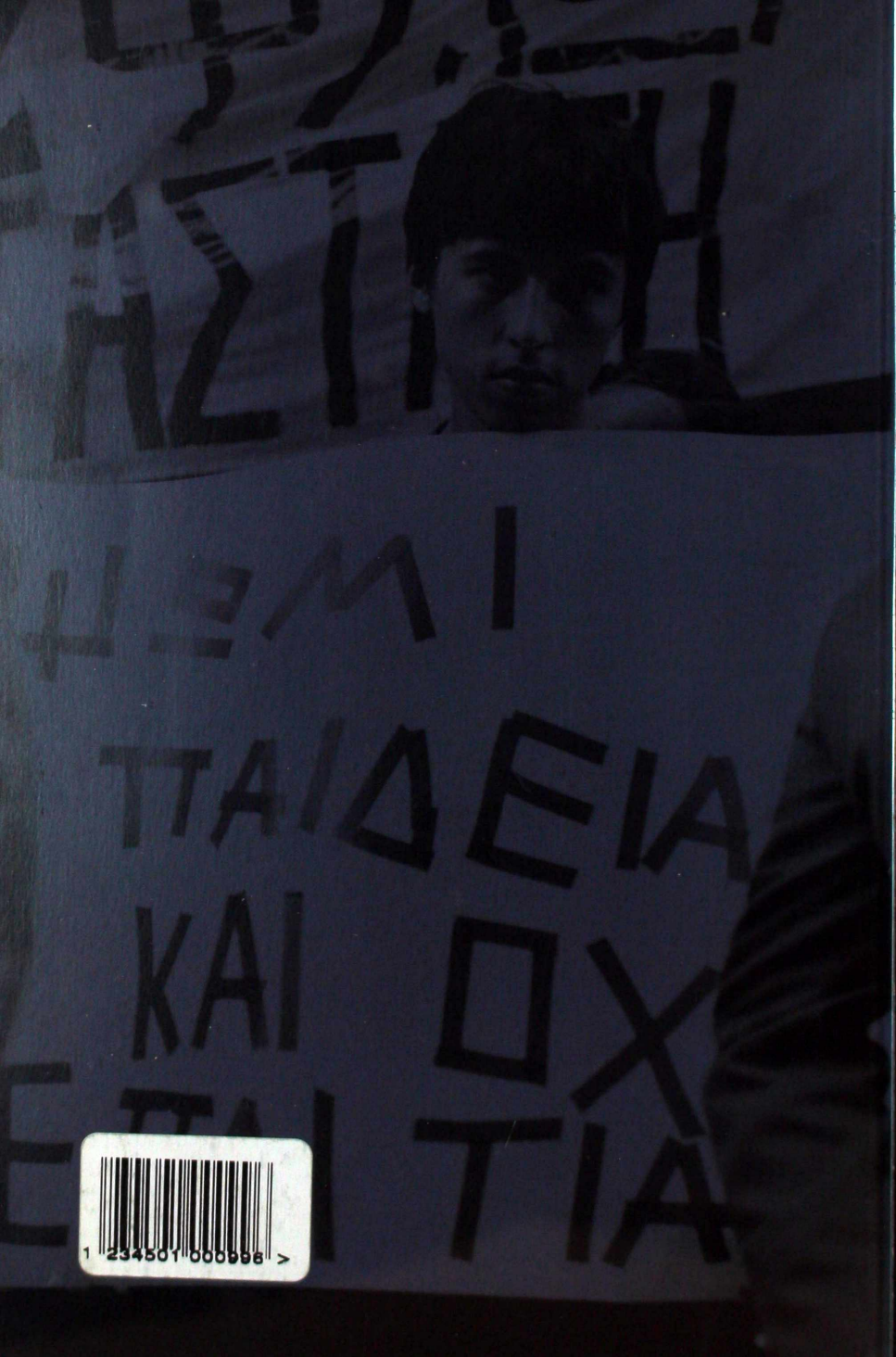
ΠΑΙΔΕΙΑ
ΚΑΙ ΟΧ
ΤΙΑ